

**Mäntsälän kunnan
varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen
toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma
2023**

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	2
1 LÄHTÖKOHDAT	3
1.1 Lait	3
1.2 Velvoittavat asiakirjat:	4
2 TASA-ARVOON JA YHDENVERTAISUUTEEN LIITTYVIÄ KÄSITTEITÄ	7
3 TOIMINNALLINEN TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITELMA.....	11
Lähteet.....	16
LIITTEET.....	18
Liite 1 TOIMINNALLINEN TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUSUUNNITELMA	18
Liite 2 Ohjeistus tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman täyttämiseen	19
Liite 3 Esimerkki täytetystä toiminnallisesta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmasta	20
Liite 4 Leikkipistetaulukko	21
Liite 5 Kehut talteen!	22
Liite 6 Tehtävä: Kirja inventaario	23
Liite 7 TEHTÄVÄ: Laulu- ja loruinventaario	24
Liite 8 Haastattelukysymyksiä lapsille.....	25

JOHDANTO

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on lainsäädännön mukaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämismääräys. (Suomen perustuslaki 731/1999, 6 §; varhaiskasvatustalaki 540/2018, 3 §; perusopetuslaki 628/1998, Laki naisten ja miesten välinen tasa-arvosta 609/1986, yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.) Jatkossa tässä asiakirjassa viitattaessa lakiin naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta käytämme lyhennettä tasa-arvolaki. Toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun velvoite astui voimaan 1.6.2023. Velvoitteet koskevat varhaiskasvatustalain mukaisesti varhaiskasvatuksen järjestäjien ja yksityisten palveluntuottajien järjestämää varhaiskasvatusta sekä varhaiskasvatuksen yhteydessä järjestettävää esiopetusta. (OPH 2023.) Mäntsälän kunnan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteinen toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on laadittu osana Mäntsälän varhaiskasvatuksen tasa-arvohanketta 2020–2021 ja se on päivitetty 2023. Suunnitelma täydentää Mäntsälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaa 2022 ja Mäntsälän kunnan esiopetuksen opetussuunnitelmaa 2023. Mäntsälän kunnan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toiminnallista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa päivitetään tarvittaessa, vähintään kolmen vuoden välein (Tasa-arvolaki 5a §).

Tämä suunnitelma toimii pohjana Mäntsälän varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämistyölle sekä vuosittain yksiköissä laadittavalle toiminnalliselle tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmalle. Suunnitelma laaditaan yhteistyössä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien näkökulmat huomioidaan suunnitelmien sisällössä. Yksikkökohtainen toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma liitetään osaksi ryhmien varhaiskasvatussuunnitelmaa tai esiopetuksen lukuvuosisuunnitelmaa. Suunnitelmaan kirjattujen kehittämistoimenpiteiden toteutumista ja vaikuttavuutta arvioidaan tarvittaessa tai vähintään vuosittain.

1 LÄHTÖKOHDAT

1.1 Lait

Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Opetuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki, tasa-arvolaki, Euroopan ihmisoikeuksien sopimus ja YK:n lapsen oikeuksien sopimus. (OPH 2014.)

Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Tavoitteena on myös tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista. (Varhaiskasvatuslaki 3 §.)

Tasa-arvo lain (5§, 5 a §) mukaan tasa-arvolla tarkoitetaan kaikkien sukupuolten yhtäläisiä oikeuksia ja mahdollisuuksia sekä vallan ja resurssien tasapuolista jakautumista. Suomessa tasa-arvoilla (6 c §) ehkäistään sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää ja edistetään sukupuolten tasa-arvoa. Viranomaisten ja koulutuksen järjestäjien on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla sekä naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tämän lain tarkoituksen toteutumista. Näin ollen varhaiskasvatuksen järjestäjien ja palveluntuottajien on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla on samat mahdollisuudet varhaiskasvatukseen ja että varhaiskasvatus tukee tämän lain tarkoituksen toteutumista. Tasa-arvoa edistetään koulutuksessa, opetuksessa ja varhaiskasvatuksessa lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen.

Tasa-arvo lain mukaan koulutuksen ja varhaiskasvatuksen järjestäjä ja palveluntuottaja vastaavat siitä, että varhaiskasvatuksen toimipaikassa ja esiopetuksessa laaditaan vuosittain tasa-arvosuunnitelma yhteistyössä henkilöstön kanssa. Lapsille varataan mahdollisuus osallistua suunnitelman laatimiseen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Suunnitelman tulee sisältää selvitys oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta, tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi sekä arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista. (Tasa-arvolaki

5 §, 5 a §.) Varhaiskasvatuksessa tasa-arvo tarkoittaa sitä, että kiinnitetään huomiota siihen, että sukupuoli ei aseta lapsia tai aikuisia eriarvoiseen asemaan varhaiskasvatuksen arjessa (OPH 2023).

Yhdenvertaisuuslain mukaan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Laki edellyttää laatimaan varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelman, jossa arvioidaan yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassa ja kuvataan tarvittavia toimenpiteitä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Suunnitelman tavoitteena on osallisuuden lisääminen, syrjinnän tunnistaminen ja siihen puuttuminen sekä toimenpiteiden toteuttaminen ja toimenpiteiden vaikutusten arvioiminen. (Yhdenvertaisuuslaki 6 §, 6 a §.) Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa yhdenvertaisuus tarkoittaa huomion kiinnittämistä siihen, että ihmisten eri ominaisuudet, kuten ihonväri, uskonto tai terveydentila, eivät aseta lapsia tai aikuisia eriarvoiseen asemaan (OPH 2023).

Mäntsälässä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien vaatima suunnitelma on yhdistetty yhdeksi toiminnalliseksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaksi.

1.2 Velvoittavat asiakirjat:

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022 ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 velvoittavat edistämään yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022:

”Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys.” (s. 9 ja Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 3 §)

”Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa.” (s. 18)

”Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen, varhaiskasvatuslain ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti.” (s. 22)

” Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.” (s. 22)

” Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.” (s. 23)

” Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa.” (s. 27)

” Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan.” (s. 34)

” Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoisuuksia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.” (s. 34)

” Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä (Varhaiskasvatuslaki 10 §). Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointi.” (s.35)

*” Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvat-
taa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.” (s. 49)*

” Oppimisympäristöä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.” (s. 36)

Mäntsälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2022:

”Varhaiskasvatuksen henkilöstö huolehtii varhaiskasvatuksen opettajan johdolla siitä, että ryhmän pedagoginen toiminta on monipuolisesti suunniteltu ja tapahtuu lasta arvostavassa vuorovaikutuksessa. Tarjolla on sukupuolineutraaleja leikkivälineitä, joista lapsi itse voi valita mieluisimman.” (s. 12)

”Mäntsälän varhaiskasvatuksessa lapsia ja perheitä kunnioitetaan ja kohdellaan tasapuolisesti. Henkilöstö keskustelee lasten kanssa moninaisuudesta käyttäen tukena kirjoja ja kuvia. Henkilöstö hankkii tietoa eri kulttuureista.” (s. 13)

”Kohtelemme lapsia ja perheitä tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti. Rakennamme jokaiselle lapselle polkua hyvään, tasapainoiseen elämään perheiden omaa kasvatustyötä tukien.” (s. 20)

”Mäntsälän varhaiskasvatuksessa perheiden kohtaamisen käytännöt rakennetaan niin, että perheiden näkemykset ja varhaiskasvatus yhdistyvät jokaiselle lapselle sopiviksi. Perheiden moninaisuutta kunnioitetaan ja perheiden kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet kunnioittaa perheiden tarpeita ja erilaisia tilanteita. Henkilöstö perehtyy eri kulttuurisiin ja uskontoihin kirjallisuuden tai perheiden kokemusten avulla. Perheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä korostuu kaikkien perheiden arvostaminen. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea huoltajia heidän kasvatustyössään ja joustaa muuttuvissa tilanteissa tarpeen mukaan.” (s. 22)

”Henkilöstö kohtaa lapset, huoltajat ja työkaverit avoimesti ja kunnioittavasti. Lapsia ja huoltajia kohdellaan tasa-arvoisesti, huomaavaisesti ja empaattisesti niin, että kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa. Rajojen asettaminen ja tilanteisiin puuttuminen rauhallisesti mahdollistaa lasten johdonmukaisen, oikeudenmukaisen ja tasa-arvoisen kohtelun. Henkilöstö huomioi työssään erilaiset katsomukset. (s. 24–25)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014:

”Esiopetuksessa lapsilla on tilaisuuksia monipuoliseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisten taitojensa vahvistamiseen. Tavoitteena on, että lapset oppivat arvostamaan ihmisten yhdenvertaisuutta ja omaa ainutlaatuisuuttaan.” (s. 12)

”Esiopetuksella on myös sivistystehtävä ja tasa-arvoisuuden edistämisen tehtävä ja opetuksen tulee turvata riittävä yhdenvertaisuus koko maassa.” (s. 13)

”Esiopetuksen henkilöstön avoin ja kunnioittava suhtautuminen erilaisiin perheisiin sekä kotien erilaisiin katsomuksiin, uskontoihin, perinteisiin ja kasvatuskäsityksiin on rakentavan vuorovaikutuksen ja opetuksen perusta.” (s. 15)

”Esiopetus toimintaympäristönä tukee lasten tasa-arvoisuutta. Siihen sisältyvät muun muassa mielipiteiden ja sukupuolten tasa-arvo. Esiopetus edistää lasten mahdollisuuksia kehittää kykyjään ja tehdä valintoja ilman sukupuolesta johtuvia ennakko-odotuksia ja rajoituksia. Tasa-arvopyrkimyksiä täydentää laaja-alainen yhdenvertaisuuden periaate.” (s. 15)

”Monipuoliset oppimisympäristöt tukevat lasten aktiivisuutta, terveen itsetunnon ja sosiaalisten taitojen kehittymistä sekä oppimaan oppimisen taitoja ja tasa-arvoa. Lapset osallistuvat oppimisympäristöjen rakentamiseen.” (s. 24)

”Vastuu huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön kehittämisestä on opetuksen järjestäjällä. Yhteistyön lähtökohtana on luottamuksen rakentaminen sekä osapuolten tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus. Yhteistyö edellyttää esiopetuksen henkilöstön aloitteellisuutta sekä henkilökohtaista vuorovaikutusta huoltajien kanssa. Yhteistyössä otetaan huomioon perheiden moninaisuus, yksilölliset tarpeet ja huoltajuuteen liittyvät kysymykset.” (s. 24)

2 TASA-ARVOON JA YHDENVERTAISUUTEEN LIITTYVIÄ KÄSITTEITÄ

Tasa-arvokasvatusta on tasa-arvon ja sukupuolittuneiden käytäntöjen huomioiminen. Arjen tuttuja käytäntöjä ja asioita katsotaan uusin silmin, näkökulmaa vaihtaen. Kaikille lapsille annetaan sukupuolesta riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet toimia, kasvaa ja oppia. (Ylitapio-Mäntylä, 2012.)

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan lapsen kohtaamista omana yksilöllisenä persoonana ilman sukupuoleen kulttuurisesti ja sosiaalisesti liitettyjä oletuksia ja ennakkoluuloja sekä käsitysten tunnistamista arkisessa toiminnassa ja puhetavoissa. Sukupuolitietoisuus on synonyymi sukupuolisensitiivisyydelle. Sensitiivisyys yhdistettynä tietoisuuteen sukupuolen merkityksistä on herkkyyttä lasten ja aikuisten moninaisuudelle. (Katainen, 2015.) Sukupuolisensitiivisyys on myös taitoa huomata omia ja toisten kasvattajien sukupuolittuneita käytäntöjä (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2019; Ylitapio-Mäntylä 2012).

”Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja tai ennakkoodotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä

puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.” (OPH 2022, 34.)

Sukupuolta voidaan tarkastella sosiaalisesta, kulttuurisesta ja biologisesta näkökulmasta. Sukupuoleen liitetään erilaisia maskuliinisia ja feminiinisiä käsityksiä, jotka ovat erilaisia riippuen ajasta ja paikasta. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2019; Ylitapio-Mäntylä 2012.)

*”Kaikkien **sukupuolten tasa-arvo** tarkoittaa samanlaisten oikeuksien, mahdollisuuksien ja velvollisuuksien takaamista yksilölle sukupuolesta tai sukupuolen ilmaisusta riippumatta”* (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2019).

Sukupuolineutraalisuus tarkoittaa sitä, että sukupuolta tai sen erilaisia merkityksiä ei oteta toiminnassa huomioon. Kaikille lapsille tarjotaan samaa toimintaa, huomioimatta lasten välisiä eroja. Kasvatuksessa sukupuolineutraalisuus ei takaa tasa-arvoista toimintaa lapsille ja estää kasvatuksen sukupuolittuneiden käytäntöjen huomaamisen. (Katainen, 2015; Ylitapio-Mäntylä 2012.)

Heteronormatiivisessa ajattelutavassa lähtökohta on biologisen sukupuolen määrittelyssä. Se korostaa naisen ja miehen vastakkaisuutta, toimien samalla ensisijaisena ajattelun ja toiminnan lähtökohtana. (Ylitapio-Mäntylä 2012.)

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan henkilön kokemusta omasta sukupuolesta (Tasa-arvolaki 3§.) Sukupuoli-identiteetti on jokaisen ihmisen tunne siitä, onko hän tyttö, poika, nainen, mies tai jotain muuta. Henkilöllä voi olla **sukupuoli ristiriita**, mikäli hänen oma kokemus sukupuolestaan ei vastaa häneltä odotettua eikä hänen kehoaan. (Ylitapio-Mäntylä 2012.)

”Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta sukupuolesta, iästä, etnisestä tai kansallisesta alkuperästä, kansalaisuudesta, kielestä, uskonnosta ja vakaumuksesta, mielipiteestä, vammasta, terveydentilasta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Tasa-arvon tavoin myös yhdenvertaisuus on perusoikeus.” (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2019.)

”Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa.” (OPH 2022, 34.)

Syrjinnällä tarkoitetaan yhdenvertaisuuslain mukaan:

- sitä, että jotakuta kohdellaan epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan, on kohdeltu tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa (välitön syrjintä)
- sitä, että näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö saattaa jonkun erityisen epäedulliseen asemaan muihin vertailun kohteena oleviin nähden, paitsi jos säännöksellä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia (välillinen syrjintä)
- henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri (häirintä)
- ohjetta tai käskyä syrjiä

Yhdenvertaisuuslakia ja tasa-arvolakia yhdistää syrjinnän kieltö. Tasa-arvolaisissa syrjintäperusteena on sukupuoli. Yhdenvertaisuuslaki kattaa muut syrjinnän perusteet.

Rodullistaminen on ”prosessi, jossa ihmisiin liitetään esimerkiksi ihonvärin tai uskonnon takia oletuksia, stereotypioita tai ennakkoluuloja esimerkiksi siitä, millaisia kykyjä tai tapoja heillä on. Rodullistaminen syntyy ajatuksesta, että ihmiset ovat eriarvoisia esimerkiksi ihonvärinsä tai alkuperänsä vuoksi.

Varhaiskasvatuksessa rodullistamista voi tapahtua muun muassa silloin, kun lapsi kokee, ettei häntä ihonvärinsä vuoksi päästetä mukaan leikkeihin tai kohtaamisessa huoltajien kanssa, kun henkilöstö olettaa huoltajien uskonnon tai lähtömaan perusteella perheen kasvatukseen liittyvän tietynlaisia piirteitä tai toimintatapoja. Jotta rodullistamista ei tapahdu, on aina mieltä askarruttavista kysymyksistä parempi kysyä, ei olettaa.” (OPH 2023.)

Valkonormatiivisuus on ”normi, joka kumpuaa käsityksistä valkoisista eurooppalaisista tai muista länsimaalaista muita ylempinä ja arvokkaampina ihmisinä. Valkoisuus toimii usein tiedostamattomana normina, jota vasten vertaamme kaikkea. Se suojaaa niitä ihmisiä, jotka kuuluvat sen piiriin, ja antaa heille valta-aseman. Valkoisuus ei liity pelkästään ihonväriin, vaan se on laajempi valtaan

liittyvä rakenne. Esimerkiksi saamelaiset, romanit tai venäläiset eivät useinkaan mahdu valkoiseen normiin, vaikka he ihonväriltään saattavat olla valkoisia. Se, ketkä kuuluvat valkoisuusnormin piiriin, voi olla hankala määritellä: kenellä on valta määritellä, kuka kuuluu normiin?

Varhaiskasvatuksessa valkonormatiivisuus voi näkyä siinä, että ihmisten tekoja selitetään esimerkiksi ihonvärin, uskonnon tai kielen perusteella.” (OPH 2023.)

Perheitä on monenlaisia. Perhemuodot ovat moninaistuneet ja on tärkeää, että kaikki perhemuodot ovat tasa-arvoisesti esillä, jotta lapset saavat kokemuksen siitä, että jokainen perhemuoto on yhtä arvokas. (Katainen, R. 2015.)

”Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatuskäytäntöihin luo edellytyksiä hyvälle kasvatustyölle. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.” (OPH 2022, s. 23.)

”Mäntsälän varhaiskasvatuksessa kohdellaan lapsia ja huoltajia samanarvoisesti. Perheitä, heidän kulttuuriaan ja kasvatustapojaan kunnioitetaan. Henkilöstön on oltava tietoinen perheiden kulttuurista ja erityispiirteistä ja tutustuttava niihin. Henkilöstö kohtaa perheet kunnioittaen ja arvostaen. Lapsilla on yhdenvertainen mahdollisuus valita aktiviteetteja oman kiinnostuksen ja yksilöllisten tarpeiden mukaan.” (Mäntsälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2022, s. 21.)

”Mäntsälän esiopetuksessa rakennetaan yhdessä huoltajien kanssa turvallista ja kiireetöntä, yksilöllistä ja kannustavaa kasvu- ja oppimisympäristöä. Lapsia ja heidän huoltajiaan kohdellaan samanarvoisesti. Perheitä, heidän kulttuuriaan ja tapojaan kunnioitetaan. Esiopetuksen henkilöstö tutustuu tarpeen mukaisesti perheiden kulttuuriin ja erityispiirteisiin. Henkilöstö perehtyy eri kulttuureihin ja uskontoihin esimerkiksi kirjallisuuden tai perheiden kokemusten avulla.” (Mäntsälän kunnan esiopetuksen opetussuunnitelma 2023, s. 11.)

3 TOIMINNALLINEN TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITELMA

Toiminnallisessa tasa-arvo suunnitelmassa tarkastellaan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toimipaikan toimintaa sukupuolen tasa-arvon näkökulmasta. Huomiota kiinnitetään etenkin vuorovaikutukseen, ohjaukseen, lasten osallisuuteen, materiaaleihin, huoltajien kohtaamiseen sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. (OPH 2023.) Tutkimusten mukaan tasa-arvotyön vaikutukset näkyvät toiminnassa vahvemmin, kun toiminta tasa-arvon edistämiseksi on systemaattista, pitkäjänteistä, jatkuvaa ja tavoitteellista.

Toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma on suunnitelma siitä, miten varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toiminta vaikuttaa eri ihmisryhmiin, miten yhdenvertaisuus toteutuu omassa toiminnassa ja millaisia toimenpiteitä yhdenvertaisuuden toteutumiseksi tehdään. Suunnitelmassa kiinnitetään huomiota siihen miten eri ominaisuudet, kuten esimerkiksi ikä, ihonväri, kieli, katsomus, perhesuhteet tai vammaisuus vaikuttavat lasten mahdollisuuksiin toimia varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa sekä kokea osallisuutta siinä. (OPH 2023.)

Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma laaditaan yhdessä henkilöstön kanssa. Lapsille ja huoltajille varataan mahdollisuus tulla kuulluksi suunnitelmaa laadittaessa.

Sukupuolisensitiivinen kasvatus tekee näkyväksi sukupuoleen liittyviä taustaoletuksia, jotka vaikuttavat lasten kohtaamiseen. Tavoitteena on kohdata lapsi siten, että sukupuoli ei ennalta määritä lapsen kykyjä, persoonaa ja kiinnostuksen kohteita. (Alasaari 2019; Katainen 2015.)

Toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun prosessi varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

OPH 2023, kuva: Kaisa Rekinen

1. SUUNNITTELU

Yhteisiä käsitteitä on määritelty luvussa 2, määritelmiin on hyvä tutustua suunnitelman tässä vaiheessa. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma laaditaan lukuvuosittain. Suunnitelman sisältö nousee yksikön ja kunkin ryhmän tarpeista sekä ohjaavista asiakirjoista ja laeista. Jokainen esiopetus- ja varhaiskasvatusryhmä kirjaa kehittämistarpeensa itse tehdyn havainnoinnin pohjalta. Kehittämistarpeet liitetään osaksi ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaa tai esiopetuksen lukuvuosisuunnitelmaa ja niitä arvioidaan säännöllisesti. Suunnitelma tehdään lukuvuodeksi kerrallaan.

2. SELVITYS

Tutkikaa varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilannetta keskustelemalla, havainnoimalla ja/tai videoinnilla. Selvityksen perusteella saadaan tietoa siitä, mitä kehitettävää toiminnassa on. Erilaiset selvitysmenetelmät tukevat tiedonkeruuta ja osallistavat niin henkilöitä, lapsia kuin huoltajiaakin. (OPH 2023.)

"Tasa-arvolain mukaan huomiota tulee kiinnittää erityisesti vuorovaikutukseen, ohjaukseen, lasten osallisuuteen, materiaaleihin, huoltajien kohtaamiseen sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Yhdenvertaisuuslain mukaan tulee kiinnittää huomiota, miten toiminta vaikuttaa eri ihmisryhmiin, ja miten yhdenvertaisuus toteutuu omassa toiminnassa. Yhdenvertaisuussuunnitelmassa on arvioitava, miten varhaiskasvatus vaikuttaa eri väestöryhmiin ja miten yhdenvertaisuus muutoin toteutuu sen toiminnassa." (OPH 2023.)

Lapset voivat osallistua mukaan kartoitukseen mm. yksilö- tai ryhmähaastattelulla. Huoltajat osallistuvat suunnitelman selvitykseen mm. vasukeskustelujen ja kyselyiden avulla.

ESIMERKKEJÄ TASA-ARVOON LIITTYVISTÄ TEEMOISTA JA HAVAINNOINTILOMAKKEITA:

- Lasten osallistaminen kartoitukseen esim. yksilö- tai ryhmähaastattelulla (liite 8)
- Leikki ja oppimisympäristö

Leikkipistetaulukko- havainnointilomake (liite 4)

<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2019/05/Leikkipistetaulukko.pdf>

- Myönteinen kohtaaminen ja vuorovaikutus

Kartoita kehut- havainnointilomake (liite 5)

<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2019/05/Kartoita-kehut.pdf>

Ohjeistus videointiin

<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2019/05/Ohjeistus-videointiin.pdf>

- Kirjat, laulut ja lorut

Kirjainventaario- havainnointilomake (liite 6)

<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2019/05/Kirjainventaario.pdf>

Laulu- ja loruinventaario-havainnointilomake (liite 7)

<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2019/05/Laulu-ja-loruinventaario.pdf>

- Yhteistyö perheiden kanssa

Pohdinta esimerkkejä: *"Kuinka suhtaudutaan perheisiin, joissa huoltajat ovat samaa sukupuolta? Kenelle lapsi tekee kortin isänpäivänä, jos hänellä ei ole isää? Kenelle soitan, kun lapsi sairastuu kesken päivän? Kenelle osoitan puheeni vasukeskusteluissa?"*.

(Alasaari, N. 2019. Toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu varhaiskasvatuksessa. Tasa-arvoinen päiväkotihanke ry. Naisasialiitto Unioni ry.)

3. KEHITTÄMINEN

Kehittämisvaiheessa syvennyttään niihin teemoihin, joissa selvitysvaiheessa havaitaan kehitettävää tai muutettavaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kannalta. Keskustelkaa ryhmässä selvityksen tuloksista ja tarkistakaa suunnitteluvaiheessa asettamanne tavoitteet. Kirjatkaa mahdollisimman

konkreettiset kehittämistavoitteet ja tarvittavat toimenpiteet **toiminnalliseen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan** (liite 1). Sopikaa myös arvioinnin suorittamisesta ja aikataulusta.

4. ARVIOINTI

Arvioikaa tehdyt toimenpiteet ja muutokset. Tarvittaessa tehkää havainnointia. Missä onnistuitte? Mitä olisi pitänyt tehdä toisin? Mikä oli vaikeaa? Ottakaa lapset mukaan arviointiin. Päättäkää myös jatkotoimenpiteistä.

(Alasaari, N. 2019. Toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu varhaiskasvatuksessa. Tasa-arvoinen päiväkotihanke ry. Naisasialiitto Unioni ry.)

LÄHTEET

Alasaari, N. 2019. Toiminnallinen tasa-arvosuunnittelu varhaiskasvatuksessa. Tasa-arvoinen päiväkotihanke ry. Naisasialiitto Unioni ry.

Katainen, R. 2015. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa. Kouluttajan opas. Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa- hanke.

Mäntsälän kunnan esiopetuksen opetussuunnitelma 2023.

Mäntsälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2022.

Opetushallitus. 2023. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu. Webinaari 23.5.2023. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/toiminnallinen-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelma>

Opetushallitus. 2014. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2016:1. 3. painos.

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Määräykset ja ohjeet 2022:2a.

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus, 2019. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/hanke/>

Ylitapio-Mäntylä, O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Suomen perustuslaki 731/1999. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Perusopetuslaki 628/1998. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>

Lisämateriaalia:

Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu. 2023. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksen-tueksi/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa>

Alasaari, N. & Katainen, R. 2016. Selvitys sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi varhaiskasvatuksessa. Raportteja ja muistioita 2016:36. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75093>

Selvitysmenetelmiä. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/selvitysmenetelmia>

Tasa-arvoa päiväkotiin. Tekstikokoelma sukupuolisensitiivisestä varhaiskasvatuksesta.2016. Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa- TASA-ARVOINEN KOHTAAMINEN PÄIVÄKODISSA-HANKE.
<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/hanke/>

Tasa-arvoisen kasvattajan muistilista. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2014/03/Tasa-arvoisen-kasvattajan-muistilista.pdf>

[Tasa-arvoinen päiväkoti 1/5 : Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus - YouTube](#)

[Tasa-arvoinen päiväkoti 2/5 : Leikki - YouTube](#)

[Tasa-arvoinen päiväkoti 3/5 : Varhaiskasvatusympäristö - YouTube](#)

[Tasa-arvoinen päiväkoti 4/5 : Yksilö ryhmän jäsenenä - YouTube](#)

[Tasa-arvoinen päiväkoti 5/5 : Kieli ja vuorovaikutus - YouTube](#)

[Opas varhaiskasvattajille2019.pdf \(dropbox.com\)](#)

Kettumäki, S. 2020. Kohti tasa-arvoa sukupuolisensitiivisen varhaiskasvatuksen keinoin.
<https://tutkittuavarhaiskasvatuksesta.com/2020/11/20/eika-meilla-olen-ns-tyttojen-ja-poikien-juttuja-tasa-arvo-yhdenvertaisuus-ja-sukupuolisensitiivisyys-paikallisissa-varhaiskasvatussuunnitelmissa>

Ylitapio-Mäntylä, O. 2009. Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. https://lada.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61659/Ylitapio-M%C3%A4ntyl%C3%A4_DORIA_A5_crop.pdf?sequence=4

LIITTEET

Liite 1 TOIMINNALLINEN TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUSUUNNITELMA

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986

Yhdenvertaisuuslaki 2014/1325

1. Milloin ja miten selvitystä on tehty? Mitä asioita selvityksessä nousi esiin?				
Kehitettävä teema	Tavoite	2. Kehittämistoimenpiteet	Aikataulu, vastuuhenkilö, milloin arvioidaan	3. Arvioinnin tulokset

Lähde: <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/toiminnallinen-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelma>

Liite 2 Ohjeistus tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman täyttämiseen

TOIMINNALLINEN TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSSUUNNITELMA

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986

Yhdenvertaisuuslaki 2014/1325

OHJEISTUS MALLILOMAKKEESEEN

1. Milloin ja miten selvitystä on tehty? Mitä asioita selvityksessä nousi eslin? Tämä on suunnitelman ensimmäinen vaihe, jossa selvitetään toimipaikan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanne. Selvitykseen on hyvä varata reilusti aikaa. Käyttäkää hyväksenne erilaisia havainnointimenetelmiä kuten videointia, lomakkeita, sosiogrammia sekä lapsia osallistavia menetelmiä. Selvitystä on hyvä tehdä toimipaikan jokaisessa ryhmässä ja osallistaa siihen mukaan koko henkilöstö.				
Kehitettävä teema Kehitettävät teemat valitaan toimipaikassa tehdyn selvityksen perusteella. Mitä tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä hetkiä arjesta löydettiin, jotka kaipaavat kehittämistä?	Tavoite Määritellä tavoite: Minkälaista arkea tavoitellaan?	2. Kehittämistoimenpiteet Nimetkää konkreettisia toimenpiteitä, joilla lähdette tavoitetta kohti ja joita on helppo toteuttaa päivittäisessä toiminnassa arvioida lopuksi	Aikataulu, vastuuhenkilö, milloin arvioidaan Suunnitelkaa aikataulu kehittämissuunnitelman toimenpiteille: Miten kauan toteutatte toimenpiteitä? Kuka niiden toteuttamisesta on vastuussa? Milloin arvioitte toimenpiteitä?	3. Arvioinnin tulokset Missä onnistuitte? Mikä tuntui vaikealta? Pitääkö vielä jatkaa työtä samojen aiheiden parissa? Juurtuiko joku toimenpide osaksi arkea? Käyttäkää arvioinnissa hyväksi havainnointia. Miten lasten osallisuus voi toteutua havainnoinnissa?
Valitkaa muutama kehittämiskohde, joihin keskitytte nyt. Muistakaa huomioida sekä tasa-arvo että yhdenvertaisuusnäkökulma			Seurataanko toimenpiteiden toimivuutta jollain tavalla kehittämisen aikana?	

Liite 3 Esimerkki täytetystä toiminnallisesta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmasta

TOIMINNALLINEN TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITELMA

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986
Yhdenvertaisuuslaki 2014/1325

Esimerkki täytetystä toiminnallisesta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmasta

1. Milloin ja miten selvitystä on tehty? Mitä asioita selvityksessä nousi esiin?

Havainnointia tehty syys- ja lokakuussa 2023 videoinnin avulla. Tarkennettu havainnointia kehuihin, kirjoihin ja leikkeihin lomakkeiden avulla marraskuussa 2023, kun selvityksessä nousi esiin, että näissä olisi kehitettävää teemoja. Huomattiin, että kirjojen representaatio oli kapeaa, myönteistä kohtaamista voisi lisätä ja leikit voisivat olla monipuolisempia.

Kehitettävä teema	Tavoite	2. Kehittämistoimenpiteet	Aikataulu, vastuhenkilö, milloin arvioidaan	3. Arvioinnin tulokset
Kehut ja myönteinen kohtaaminen	Jokainen lapsi saa päivittäin positiivista huomiota, kehut eivät ole sukupuolittuneita	Tehdään myönteisen kohtaamisen harjoitusta 2 x viikko. Jokaiselle lapselle positiivista huomiota päivittäin, seurataan vihkon avulla. Suunnitellaan paremmin iltapäivää, jossa paljon negatiivista huomiota.	Tammi-huhtikuu: Paju aikatauluttaa harjoitukset. Kirsi ottaa vihkon käyttöön, kaikki täyttävät sitä.	Lasten positiivinen kohtaaminen on juurtunut osaksi arkea hyvin. Iltapäivät sujuvat paremmin, seurataan vielä ja tarvittaessa kehitetään lisää syksyllä 2024.
Kirjojen representaatio	Kirjat antavat samaistumis-mahdollisuuksia monenlaisille lapsille	Etsitään kirjoja, joissa moninaisia perheitä, erivärisiä ihmisiä, vammaisia hahmoja, syrjivien normien rikkomista. Lainataan kirjastosta, hankitaan omaksi mahdollisuuksien mukaan.	Riikka & Venla vastuussa iltapäivistä. Joni kokoo kirjallistaa. Arvioidaan toukokuussa.	Joni koonnut kattavat kirjallistan, joka jaettu koko taloon. Uudet hankinnat tehdään listasta ja kirjastoreissuilla lainataan vähintään 1 kirja listalta.
Leikki, leikkipaikat ja leikin ohjaaminen	Leikit muuttuvat monipuolisemmiksi Kielellistä tukea tarvitsevat lapset pääsevät enemmän mukaan suomea puhuvien lasten leikkeihin.	Muutetaan leikkipisteiden sijaintia ja sekoitetaan leluja. Tehdään leikin ja leikkikaverin arvontaa kerran viikossa. Panostetaan sukupuolisensitiiviseen ja monipuolisia ystävyyssuhteita tukevaan leikin ohjaukseen.	Tammi-huhtikuu: Riikka, lapsia osallistaen Kuisma Kaikki, Joni briiffaa ja seuraa koko kevään ajan Arvioidaan toukokuussa	Leikkipaikkoja järjestellään uudelleen taas ensi keväänä lasten kanssa, toimi hyvin ja lapset olivat innoissaan. Lasten leikit ja leikkikaverit monipuolistuneet hyvin, arvonta jää viikoittaiseen käyttöön. Leikin ohjausta tarpeen tarkastella ja kehittää vielä tulevana syksynä.

Kohdat 1 ja 2 täytetään, kun toimipaikassa on tehty selvitys tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Kohta 3 täytetään, kun arviointi on ajankohtaista.

Liite 4 Leikkipistetaulukko

Leikkipiste:	Ketkä leikkivät:	Leikinohjaus: Kyllä / Ei (aikui- sen nimi)	Positiivi- set huo- miot:	Muuta huomioita- vaa:

[illegible]

- Sovi työkaveriesi kanssa kartoitusvuorot ennen ensimmäistä harjoituspäivää.
- Valitkaa kartoituksen kohteeksi tietty päivä tai tuokio.
- Jokainen voi arvioida joko omaa tai työtoverinsa toimintaa.
- Sopikaa kartoitukselle aikataulu. Tärkeintä on että jokainen tiimistä tekee harjoituksen.
- Järjestäkää aikaa havainnoista keskustelulle. Mitä huomasitte yhdessä ja yksin?
- Miltä harjoitus tuntui? Miten se vaikutti työtapoihisi?
- Mihin olet toiminnassasi tyytyväinen? Miten toimitte jatkossa?

Liite 6 Tehtävä: Kirja inventaario

Käykää oheisen lomakkeen avulla läpi ryhmänne käyttämät lastenkirjat. Merkitkää sarakkeisiin pää- ja sivuhenkilöiden sukupuoli tai sukupuolettomuus. Kirjoittakaa ylös hahmoihin kirjoissa liitetyt ominaisuudet, kyvyt ja tehtävät. Minkälainen ja kuinka suuri merkitys tällä tietyllä hahmolla on tarinan juonen kannalta? Millaisia tunteita hahmoilla ilmenee, ilmentävätkö tiettyä sukupuolta edustavat hahmot vain tietynlaisia tunteita? Huomioikaa hahmojen vaatetus ja asusteet ja näiden väriyty. Minkä perusteella tunnistatte hahmon sukupuolen? Entä milloin sukupuoli näyttäytyy epäselvänä?

Jakakaa kirjojen läpikäynti ryhmässänne siten, että jokainen aikuinen saa vastuulleen osan kirjoista. Kirjaamisen jälkeen keskustelkaa havainnoistanne yhdessä. Olitteko kiinnittäneet aiemmin huomiota kirjaamiinne asioihin, tuliko jokin yllätyksenä? Pidätkö kirjojen henkilöitä hyvinä samaistumiskohteina lapsille?

	FEMINIININEN	MASKULIINI- NEN	MUU
PÄÄHENKILO			
SIVUHENKILO			
KYVYT, OMINAISUUDET			
TUNTEET			
VAATTEET JA VÄRIT			
AMMATTI			
MUUTA			

(Henkel & Tomicic 2009)

Liite 7 TEHTÄVÄ: Laulu- ja loruinventaario

Käykää oheisen lomakkeen avulla läpi ryhmänne suosituimmat lastenlaulut ja -lorut. Merkitkää sarakkeisiin lauluissa ja loruissa esitettyjen pää- ja sivuhenkilöiden sukupuoli tai sukupuollettomuus. Kirjoittakaa ylös hahmoihin kirjoissa liitetyt ominaisuudet, kyvyt ja tehtävät. Minkälainen ja kuinka suuri merkitys tällä tietyllä hahmolla on laulun tai lorun juonen kannalta? Millaisia tunteita hahmoilla ilmenee, ilmentävätkö tiettyä sukupuolta edustavat hahmot vain tietyntlaisia tunteita? Mitkä kohdat lauluista lapset oppivat ja muistavat herkimmin? Mitkä ovat lasten lempilauluja, mistä syistä?

Jakakaa laulujen ja lorujen läpikäynti ryhmässänne siten, että jokainen aikuinen saa vastuulleen osan niistä. Kirjaamisen jälkeen keskustelkaa havainnoistanne yhdessä. Olitteko kiinnittäneet aiemmin huomiota kirjaamiinne asioihin, tuliko jokin yllätyksenä? Pidätkö lauluissa ja loruissa esiintyviä henkilöitä hyvinä samaistumiskohteina lapsille?

	FEMINIININEN	MASKULIINI- NEN	MUU
PÄÄHENKIÖ			
SIVUHENKIÖ			
KYVYT, OMINAISUUDET			
TUNTEET			
VAATTEET JA VÄRIT			
AMMATTI			
MUUTA			

(Henkel & Tomicic 2009)

Liite 8 Haastattelukysymyksiä lapsille

Miltä tuntuu tulla päiväkotiin/eskariin?

Missä leikit eniten?

Kenen/keiden kanssa leikit eniten?

Onko sinulla kaverina tyttöjä?

Onko sinulla kaverina poikia?

Onko jotain, mitä haluaisit tehdä, muttet uskalla?

Kun haluat mennä mukaan leikkiin, jota jo muut leikkivät, mitä teet?

Saavatko kaikki lapset tehdä samoja asioita päiväkodissa/ eskarissa?

Onko jokin asia kielletty tytöiltä?

Onko jokin asia kielletty pojilta?

Onko päiväkodissa/eskarissa jotain epäreilua?

Kuuntelevatko aikuiset sinua ja muita lapsia?

Mitä teet, kun joku käyttäytyy inhottavasti sinua kohtaan?

Voitko kertoa täällä aikuiselle, jos sinua tai kaveriasi kiusataan?

Mitä haluaisit aikuisten tekävän, kun lapset riitelevät keskenään?

Lohduttavatko kaverisi sinua, kun olet surullinen?

Autatko sinä kavereitasi?

Millaiset asiat pelottavat sinua päiväkodissa/eskarissa?

Missä tai milloin et tunne oloasi turvalliseksi päiväkodissa/eskarissa?